didaskalia
gazeta teatralna

Z numeru: **Didaskalia 162**
Data wydania: kwiecień 2021
Źródło: https://didaskalia.pl/pl/artykul/noty-o-ksiazkach-5

/ teatr w książkach

Noty o książkach

Magdalena Rewerenda, *Performatywne archiwum teatru. Konsekwencje „Nie-Boskiej komedii. Szczątków" Olivera Frljicia,* Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2020

Biorąc pod lupę znaczące wydarzenia z polskiego życia teatralnego, politycznego i społecznego, zapoczątkowane *Nie-Boską komedią. Szczątkami* Olivera Frljicia, autorka redefiniuje koncepcję archiwum teatru, zwracając uwagę na jego performatywny charakter. Dlatego też, jak sama wskazuje, w zbiorach archiwum najbardziej interesują ją następujące obszary: wspomnienia, plotki, legendy, mity; pamięć zawarta w ciele, interpretacje, aluzje, remiksy oraz zestaw reguł, zasad i ograniczeń korzystania z materiałów źródłowych.

Magdalena Rewerenda podzieliła publikację na cztery główne rozdziały: *Archiwum, performans i archiwum performatywne*; *„Nie-Boska komedia. Szczątki". Spektakl (nie) pozostaje*; *Spektakl jako performatywna dokumentacja performansu: nie-boska. wyznanie* oraz *Bal w archiwum: „Geniusz w golfie"*. Pierwszy z nich ma charakter teoretycznego wprowadzenia. Przytaczając rozważania Rebekki Schneider, Diany Taylor czy Doroty Sajewskiej, autorka przedstawia obecny stan wiedzy na temat kategorii archiwum i jego performatywności. Następnie używa tych koncepcji do analizy wybranych teatralnych czy społecznych performansów. Performanse te z kolei, począwszy od *Szczątków* Frljicia, przez społeczne protesty, *nie-boską. wyznanie* i *Geniusza w golfie* Weroniki Szczawińskiej, aż po *Klątwę* w Teatrze Powszechnym, tworzą sieć wzajemnych powiązań, które za Rewerendą określić można właśnie mianem performatywnego archiwum teatru.

Na szczególną uwagę zasługuje bardzo szerokie rozumienie przez autorkę kategorii archiwum i jego zbiorów (zarówno materialnych: tekstu dramatu, obiektów, przestrzeni, jak i niematerialnych: ciał, zbiorowych fantazji, legend, mitów, norm postępowania i symbolicznych ograniczeń) oraz sprawne operowanie rozmaitymi nośnikami przekazu i różnorodnymi wątkami tematycznymi. Powoduje to, że książka Rewerendy, tak jak sama koncepcja archiwum, wychodzi poza swój główny temat i poszerza niezrealizowany krakowski spektakl Frljicia nie tylko o będące jego pokłosiem społeczne performanse czy teatralne przedstawienia, lecz również o namysł nad traumą i sposobami konstruowania pamięci zbiorowej, koncepcją teatru jako miejsca pamięci i jego widmową kondycją, statusem polskiej demokracji i pozycją Kościoła katolickiego, czy w końcu kategorią cenzury, ograniczania wolności artystycznej i strategiami artystycznymi spod znaku krytyki instytucjonalnej. Wątki te, choć pochodzące z różnych

dyscyplin, nie rozbijają jednak uporządkowanej i przemyślanej konstrukcji badawczej, która wychodzi od odwołanego przez dyrekcję Starego Teatru przedstawienia chorwackiego reżysera i wyczerpująco pokazuje jego wieloaspektowe i rozciągnięte w czasie konsekwencje.

Performatywne archiwum teatru jest więc traktatem na temat teatralnego archiwum, które zarówno ogranicza, jak i daje życie kolejnym performansom, dokumentuje oraz utrwala, jak i wypiera czy zapomina, ulega przekształceniom i remiksom, a także kostnieje, konserwuje to, co nieaktualne, przedawnione, zniekształcone – tak jak chociażby omawiany w książce mit Konrada Swinarskiego. Autorka rozumie więc performatywny charakter archiwum jako wszelkie polemiki, dyskusje czy spory z jego kondycją, zasadami i zbiorami, a także rodzaj produkcji znaczeń kulturowych, który wpływa na kształt rzeczywistości w wymiarze historycznym, społecznym, politycznym i kulturowym.

Bartosz Cudak

Mateusz Borowski, Magdalena Marszałek, Dorota Sajewska, Dorota Sosnowska, Małgorzata Sugiera, *Performanse pamięci w literaturach i sztukach*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2020

Performanse pamięci w literaturach i sztukach to kolejna (osiemdziesiąta piąta) pozycja wydana przez Księgarnię Akademicką we współpracy z Katedrą Performatyki Uniwersytetu Jagiellońskiego w serii „Interpretacje”,

redagowanej przez Mateusza Borowskiego i Małgorzatę Sugierę. Celem tej książki jest opisanie i przeanalizowanie trzech strategii artystycznych ściśle powiązanych z mechanizmami pamięci, czyli praktyk świadczenia, praktyk rekonstrukcyjnych i praktyk spekulatywnych. Autorki i autor chcą w niej zaproponować nowe – lub rozwinąć istniejące – perspektywy teoretyczne użyteczne do interpretacji wymienionych zjawisk, a tym samym stworzyć kolejny poziom pamięciowych performansów.

Sugiera we wstępie przekonuje, że nie należy ignorować odrębności tych taktyk, ale trzeba też wziąć pod uwagę, że „tak w przypadku aktów świadczenia, jak prób rekonstrukcji i eksperymentów spekulatywnych mamy do czynienia z afektywno-kognitywnymi działaniami epistemicznymi, które […] sytuują się na nadal pilnie strzeżonej granicy między dyskursami uznawanymi za faktograficzne i dyskursami jawnie fikcjonalnymi" (s. 10). To właśnie ta graniczna, liminalna lokalizacja analizowanych praktyk szczególnie interesuje badaczki i badacza, ponieważ dostarcza ona „przykładów na historyczną zmienność podziałów na fakty i fikcje, nauki i sztuki; na ich coraz bardziej wyraźne i postępujące epistemologiczne równouprawnienie" (s. 11).

Książka jest podzielona na trzy części, z których każda poświęcona jest oddzielnej strategii. Praktyki świadczenia analizuje, w *Performansach pamięci w literaturach i sztukach*, Magdalena Marszałek. Obiektem jej badań są „performatywne aspekty procesów świadczenia, rozumianych jako praktyki kulturowe, a także ich związki z – szeroko pojętą – kulturą pamięci" (s. 25), a więc działania dotykające problematyki traumy i trudności z jej artykulacją. Marszałek rozdziela swoją narrację na siedem podrozdziałów, dotykających kulturowych, estetycznych i politycznych właściwości świadczenia: *Wprowadzenie: Świadectwo – doświadczenie – wiedza –*

pamięć; *Ciało, trauma, resztka: granice świadectwa*; *Sprawczość świadectwa: pamięć, etyka i polityka*; *Świadectwo i rekonstrukcja*; *Świadectwo i kontrfaktualność*; *Świadectwo literatury i literatura świadectwa*; *Po świadectwie*.

Z kolei praktyki rekonstrukcyjne przybliżają czytelniczkom i czytelnikom Dorota Sajewska i Dorota Sosnowska. Autorki przedmiotem swojej analizy uczyniły „Dzieła sztuki, które starają się ożywić przeszłość, aby urzeczywistnić ją w afektywnej relacji do teraźniejszości i/lub wyobrażonej przyszłości" (s. 123). Sajewska i Sosnowska próbują tym samym wypracować coś, co nazywają: „lokalną teorią rekonstrukcji". Drugi rozdział jest podzielony na sześć części problematyzujących różne możliwe ujęcia strategii powtórzeniowych: *Wprowadzenie: Ku teorii rekonstrukcji*; *Medialność*; *Ciało-archiwum*; *Efemerydy*; *Nekroperformans*; *Praktykowanie rekonstrukcji*.

Ostatni blok, poświęcony praktykom spekulatywnym, otwiera *Wprowadzenie: Przeszłości w trybie warunkowym*, po którym następują kolejne podrozdziały: *Genealogie myślenia kontrfaktualnego*; *Pożytki z kontr[f]aktualności*; *Wehikuły czasu i inne powroty*; *Spekulatywne przeszłości*; *Archeologie przyszłości*. Małgorzatę Sugierę i Mateusza Borowskiego interesuje w tej części nie to, co prawdopodobne, ale to, co możliwe. Projektowanie innych wersji przyszłości wymaga bowiem odrzucenia dotychczasowych norm i przyzwyczajeń oraz skierowania się ku nieznanemu, nieintuicyjnemu czy nieprzewidywalnemu.

Performanse pamięci w literaturach i sztukach to syntetyczna książka naukowa, która dostarcza pożytecznych narzędzi do interpretacji rozmaitych tendencji artystycznych, ale można ją także traktować jako zachętę do teoretycznego poszerzania opisywanych przez autorki i autora zjawisk.

Wiktoria Tabak

Źródło: *https://didaskalia.pl/artykul/noty-o-ksiazkach-5*